

PERS-SCHOUW.

Gezelliana.

In „De Nieuwe Eeuw” schrijft Caesar Gezelle een hartig woordje over de huidige Gezelle-verering, die wel een beetje laat komt en wel wat al te veel den man prijkt op een manier, die het diepste van zijn wezen miskenst. Hij schrijft:

Iedereen loopt nu met zijn mond — zoo niet met zijn hart — vol van den Grooten man, maar aan zijn lijdenssponde stonden wij, een vriend van mij en ik zelf, moederlijk alleen. Wat de dood toch al kan! En geen wonder — Gezelle is tweemaal onder de voeten getrappeld. Een eerste maal vroeger, en een tweede maal nu dat er zich zoo menig een voetstuk van maakt om hooger dan z'n maats te stijgen. Wie hem volgen wilde, wandelde vroeger in de duisternis, thans wandelen zijn bewonderaars in het volle licht dat van hem uitgaat, en dat is een groote verandering: nachtvlinders doen 't ook alzo en schitteren des te feller.

Nu mag men dus gerust over hem praten en schrijven met de zekerheid van aanhoord en gelezen te worden. Gezelle is in de mode — en 't is al Gezelle wat de klok slaat. Wel zeker verdient hij dubbel en dwars den wiersmaak die zijnen naam en zijn werk nu wordt toegezwaaid. Maar verdiende hij ze vroeger in 't geheel niet? Met groote belangstelling en een greintje weemoed overlas ik heden nog de verslagen in de „Nieuwe Rotterdamse Courant” over den laatste Gezelledag en de tentoonstelling te Brugge. De correspondent is er over mistroosig dat de hulde aan den dichter aldaar gebracht, te overwegend priesterlijk en west-vlaamsch was. Wij wagen het hier onomwonden onzen wensch uit te spreken: moge het nog lang alzo blijven. Gezelle zelf zou zich zeker nog wel het best thuisvoelen onder zijn west-vlaamsche ambtsbroeders. In zijn donkerste dagen waren zij toch zijn trouwste vrienden en geen enkel oogenblik was er, of Gezelle telde onder de west-vlaamsche priesterschap tal van vrienden en bewonderaars. Wat waren Van Hee, Verriest, Callebort, Van Doorne, Legein, Callewaert, Delaere, Van Robaey, Rummel, Rembry, Demmie, en zoovele andere? Waren zij niet zijn eenige, toch waren zij zijn getrouwste bijstanders, en daarbij West-Vlaamingen en priesters. Men zal toch zeker de schuld op de West-Vlaamsche priesterschaar niet leggen, indien van anderen kant huldigers wegblijven? Ik zelf, west-vlaamsch priester, ben er niet geweest; niet omdat ik vreesde dat het er al te gewestelijk en te priesterlijk zou uitzien, maar, omdat ik, om zekere redenen die ik niemand schuldig ben te verklaren, de lucht van zulke feesten slecht kan uitstaan.

Ik weet niet precies meer, wie het gezegd heeft. Maar het is eens gezegd: sommige menschen liefkoozen u als de kat. Deze streelt, al aaiende, niet u, maar zichzelf aan u. Vandaar, dat huldigen zoo „katterig” kunnen maken.

Steiner en de anthroposofie.

Het is mijn gewoonte niet, in deze rubriek breede citaten te geven. Maar dezen keer waag ik het erop. Het volgende artikel van Prof. Hoekstra in „Geref. Theol. Tijdschrift” is moeilijk te verknippen. Bovendien bespreekt het op bevattelijke wijze een verschijnsel als de anthroposofie, gelijk ze wordt gepredikt door Rudolf Steiner; en daardoor is het artikel zelf voor zeer veel lezers zeer welkom. Men houde dus voor dezen keer het lange citaat ten goede:

Veel nieuws biedt Steiner den kenner der godsdienstgeschiedenis niet. Zijn Anthroposofie is een nieuwe uitgave van de Theosophie, die door de werkzaamheid van de dames Mevrouw Blavatsky en Annie Besant in Amerika en Europa is geïmporteerd. En de Theosophie is niets anders dan een amalga van Oostersche heidensche religies. Dr Steiner (geb. 1861 in Hongarije) is van 1902—1913 zelf een adept van Annie Besant geweest, heeft zich daarna van haar losgemaakt en, hoewel hij aan de Theosophische grondgedachten vasthield, zijn religieuze speculatie omgedoopt tot Anthroposofie. De god-wijsheid werd menschenwijsheid. En volkomen terecht. In zijn mystische bespiegelingen is voor God geen plaats. Het is een godsdienst zonder God.

In hoofdtrekken is hij de oude leer getrouw gebleven.

Dit blijkt, om maar iets te noemen, reeds uit de majesteit van het getal zeven.

Het menschelijk wezen moet in zevenen onderscheiden worden. Voor de zintuiglijke gewaarwording is alleen toegankelijk het fysisch lichaam, gelijk wij het allen door de waarneming kennen. Maar er is veel meer dan het fysisch lichaam. Wat het samenhoudt en doet leven is het aetherisch lichaam, de vormkracht voor het fysieke lichaam. Aan het fysisch hart ligt ten grondslag een aetherisch hart, aan de fysieke hersenen de aetherische hersenen, enz. Daar achter werkt het astrale lichaam, dat b.v. in den slaap het aetherisch lichaam (dat op zichzelf bewusteloos is) doortlicht en nieuwe krachten laat instroomen. Als vierde lid van de menschelijke wezenheid komt er bij het ik, dat in staat is zich te herinneren wat vroeger met den mensch is voorgevallen. Op de lichamelijke verheft zich de kring van de ziel, waarin onderscheiden worden de gewaarwordingsziel, de verstandsziel en de bewustzijnsziel. Deze laatste dompelt zich in de „godheid” in. De mensch is een deel van de „godheid”. Zooals de druppel zich verhoudt tot de zee, zoo verhoudt zich de bewustzijnsziel tot de godheid. Dit is niet een soort

pantheïsme, maar pananthropoïsme, een vernenschelijking van het Al. Deze godheid is van menschelijke natuur.

Ook de ontwikkeling van de aarde verloopt in 7 fasen. Door een retrospectief vermogen, dat aan Steiner e.s. eigen is, schouwt hij de voorbijgegangene perioden. De aarde heeft al drie planetaire toestanden doorgemaakt (de Saturnus-, zonne- en maanphase), we leven thans in de aarde-phase, en in de toekomst hebben we nog de Jupiter-, Venus- en Vulcanusphase te wachten. In zijn phantastische kosmogonie herinnert menige trek aan de speculaties der oude Gnostieken.

In zeven stadiën voltrekt zich de inwijding in de geheimleer. Meditatie, imaginatie, inspiratie, intuïtie, kennis van de verhoudingen van makrokosmos en mikrokosmos, één worden met den mikrokosmos, het als een eenheid beleven van de vroegere ervaringen, zijn de stadiën die de mensch geestelijk doorloopen moet om tot in het binnenste heilighdom der Anthroposofie te worden toegelaten.

Ook de wet van Karma speelt bij Steiner een groote rol. Naar heidenschen trant leert hij in navolging van de Theosophie dat ons bestaan in dit leven bepaald is door een vóórbestaan. Ons leven wordt beheerscht door de voorafgaande incarnaties. Elk leven is bepaald voor het volgende. Wanneer na den dood in het geestesland de vrucht van de vroegere levens tot rijpheid is gekomen, wordt deze vrucht waar het begin van een nieuwe ontwikkeling in het aarde-leven. Tusschen ons vóórbestaan en de tegenwoordige existentie is een oorzakelijk verband. Er is een gerechtigheid, een Dike die ons lot regelt. Alle leven gaat naar de wet van Karma, de harde causaliteitswet, die geen uitzonderingen kent. Van genade is in deze religieuze speculatie geen sprake, omdat God wordt gemist.

Maar genoeg. Bij alle schakeering in onderdeelen, is de Anthroposofie een zusje van de Theosophie, en aldus vernest heidendom.

Over de persoonlijkheid van Dr Steiner willen we geen oordeel vellen. Enkeligen houden hem voor een charlatan en bedotter van de schare. Voor zoover ik er over oordeelen kan, is er geen reden aan te nemen, dat Steiner zelf niet gelooft wat hij zegt en schrijft. Al treedt hij op een reclamistische manier op en probeert hij door suggestieve beïnvloeding de menschen tot zijn volgelingen te maken — dit is niets bijzonders, hij heeft dit met vele predikers van nieuwe religies gemeen. En het feit dat mevrouw Blavatsky de menschen bedrogen heeft, geeft nog geen recht te zeggen, dat Steiner onbetrouwbaar is.

Maar wel moet krachtig bezwaar gemaakt worden tegen een nomenclatuur van Steiner, die misleidend werkt. Hij spreekt van zijn Anthroposofie als van een „geesteswetenschap”. Met een geesteswetenschap zooals b.v. Dilthey in zijn „Geisteswissenschaften” bedoelt, heeft Steiner's Anthroposofie echter niets te maken. En met nog minder recht kan hij van „wetenschap” spreken. Steiner meent, dat zijn leer niet een deductie is uit apriorische stellingen, maar een inductieve, empirische wetenschap.

Hier is niets van aan. Steiner maakt zich schuldig aan zelfbedrog en aan misbruik van terminologie. Wetenschap gaat uit van ervaring, van door ieder controleerbare gegevens, om die door vergelijking en groepeerings onder algemeene regels te brengen. Dit is bij Steiner niet het geval. Wie zich door hem in de wijsheid laat inwijden en zich inspannt met alle kracht die de phantasie ter zijner beschikking stelt, iets te ervaren van het „feit” dat de aarde thans in haar vierde stadium is, komt bedrogen uit. Eveneens zijn de aetherische en astrale lichamen geen gegevens der ervaring. Omdat Steiner's ervaringen geen ervaringen zijn, en niet vatbaar voor een bewerking met de categorieën van ons denken, kan hier van „wetenschap” geen sprake wezen. Waar wetenschap is, daar heerscht het begrip. Zonder het precies omlijnde, blijvende begrip, geen wetenschap.

Steiner werpt tegen, dat helderziendheid toch een psychisch gegeven is. Zeker, de psychologie brengt ons in kennis met somnambulisme, telepathie en allerlei „occulte” verschijnselen. Maar deze merkwaardige psychische gegevens zijn heimelijk onderscheiden van de retrospectieve „ervaringen” die de anthroposoof heeft, waardoor hij b.v. te weten komt welke evolutien onze planeet gedurende miljoenen jaren heeft doorgemaakt. Wij hebben in Steiner's „inwijding” niets anders dan een nabootsing van de revelatiegodacht. 't Is een caricatuur van de wijze waarop de profeten de bijzondere openbaring van hun God ontvingen.

Van God is er bij Steiner geen sprake. Zijn religieuze speculatie is atheïstisch. Met nadruk leert hij de homogeniteit van het universum. Maar nergens is het Universum een Absolute. God is weg. De mensch is de spil, waarom alles draait. Overal zijn geesten en die geesten zijn menschen geweest of zullen het worden. Alles dient den mensch. De mensch is het doel der dingen.

Omdat zijn leer atheïstisch is, is zij in het wezen der zaak anti-religieus. Steiner meent, dat hij het aanvaarden van de Anthroposofie ieder zijn eigen religie waarin hij geboren en opgegroeid is, kan blijven behouden. Zijn leer is het vereenigingspunt aller godsdiensten. (Overigens dezelfde leus als bij de Theosophie.)

Niets is minder waar. De Anthroposofie vernietigt de religie, zelfs in zekeren zin de valsche religie, omdat de gedachte aan een godheid ter zijde gesteld is. Hoe zou het Christendom zich ooit kunnen verzoenen met een leer, die niets wil weten van God, die tot den mensch neerdaalt en zich in zijn genade aan hem openbaart? Steiner leert zelfvolmaking werken aan zich zelf, opbouw van zich zelf door eigen krachten.

Het is wel eens goed, dat onze menschen van deze dingen kennis nemen. De propagandageschriften van

marinisme, gongorisme; hdst. IV eindelijk doet zien hoe in deze periode „de leiding in de literatuur naast Romanen aan Germanen” komt. Een dor schema, zeker, maar dat toch kan doen zien, hoe dit boek den literatuurbeoefenaar een schat brengt van op 't eerste gezicht niet te berekenen waardij. Wat hij van overal bijeenzoeken moest, is hier samengebracht naar zuiver wetenschappelijke methode, en bovendien, met de bekende stylistische gaven van Kalff, zoo verwerkt, dat het een levend geheel is geworden, even prettig te lezen als betekenend om het te bestudeeren. Men neme maar eens ten voorbeeld het stuk over „het drama” en men zal met blijde verrassing zien, hoe hier inderdaad een volledig beeld wordt gegeven, historisch en aesthetisch, over een materie, die veel behandeld en juist daardoor veeleischend is.

Zij onder onze lezers, die op eenigerlei wijze leiding moeten geven bij literatuurstudie van anderen, kunnen dit boek niet missen. Aan de altijd nog voortreffelijke handboeken geeft het waardevolle en welkome uithoeding, omdat het aan mededeeling beschouwing verbindt.

Dr Kalff Jr heeft als appendix aan dit deel toegevoegd een biografie en een bibliografie van z'n vader. De eerste, geschreven met al de liefde van een dankbaren zoon voor zijn vereerden vader, opgebouwd uit materiaal dat gewoonlijk den biograaf niet ten dienste staat, is een bezit op zichzelf voor ieder, die de betekenis van Prof. Kalff heeft leeren kennen; de laatste, ofschoon uiteraard niet geheel volledig, omdat ze in heel korten tijd moest worden samengesteld, is een gids bij het zoeken naar literatuur-historisch materiaal, juist omdat men daarbij ook altijd mede van Kalff's arbeid uitgaan moet.

Zoo aanvaardt men dit werk als een kostbare erfenis, dankbaar dat we ook nog dit deel mogen ontvangen van de nalatenschap van een man, wiens arbeid van verstrekkinge betekenis is geweest voor land en volk. Eeren wij in waardeering zijn nagedachtenis.

Ina Boudier—Bakker, De Straat. 1)

Wat boven alles Boudier—Bakker's literairen arbeid typeert is het eigene, het bepaalde stempel, dat op ieder van haar boeken staat gedrukt. 't Is in 't algemeen een van de kenmerken van echte kunst. 't Is in 't bijzonder eigenschap van literaire schoonheid. De ziel van den kunstenaar moet spreken uit z'n werk en dus moet, uit zijn of haar verschillende boeken één beeld te ontwerpen zijn.

Het altijd weer terugkerend thema bij Boudier—Bakker is de desillusie van het menschenhart in en door de verhoudingen van het leven. „Armoede”, de meest bekende van haar romans, accentueert dit thema het scherpst, maar duidelijk toch ook is het in „Het Beloofde Land”, „Kinderen”, „Bloesem”, „De Ongeweten Dingen”, „Machten” enz. Deze sterk-spreekende eigenschap maakt haar arbeid tot een moment in onze moderne literatuur-geschiedenis, geeft die ook zijn waarde als roman-kunst. En, ofschoon geschreven uit een niet-christelijke levensovertuiging, heeft deze roman-productie ook voor ons niet geringe beteekenis, aangezien ze, in den schoonen vorm der moderne literatuur, een ongezochte, maar niettemin klare prediking is van de armoede, de troosteloosheid van een leven en levensverwachting buiten den levensbron.

„De Straat” is een nieuwe proeve van hetzelfde genre. Het boek teekent de wrange leegheid van het hedendaagsche leven, in de donkere hoeken van notabelen-huizen, fel belicht door het rosse schijnsel van kermisvermaak in de dorpsstraat. In ieder van deze huizen, bij den burgemeester, den secretaris, den ontvanger, den kantonrechter is de desillusie, de gebrokenheid, telkens in een anderen vorm en door andere oorzaken, maar altijd even groot, even vernietigend voor de levensblijheid. En ook in de woningen van den middenstand en den kleinen burger is dat leed, anders verborgen gehouden achter de gordijnen en de gesloten deuren, nu naar buiten gebracht door het geroes en gelok van de kermisvermaken. Dat leed, verscherpt door de verhoudingen van het kleinstedische, door kwaadspreken, achterdocht, jaloerie, bemoeizucht, is het hoofdelement van dit boek, geteekend naar het levende beeld, met de visie van scherpe waarneming, met de kleuren van het stemmingsstuk.

Zoo is ook dit boek weer een echte proeve van Ina Boudier—Bakker's kunst, met al de voortreffelijke qualiteiten daarvan. Maar ook met denzelfden toon van somberheid en troosteloze leegheid. Het leeft, omdat het de werkelijkheid weergeeft, maar die werkelijkheid is triest, is armoede zonder uitzicht. De psycho-analyse, ook hier weer die van den gedesillusioneerden mensch, spreekt tot uw ziel, bekoort ook door beelding en zeggings, maar haat u toch in donkerheid achter. En dat kan gevaarlijke consequenties hebben.

Niettemin waardeeren we dit boek als werkelijke kunst, omdat het ongetwijfeld de kenmerken draagt van echte schoonheid. Boudier—Bakker behoort nog altijd tot de besten van onze moderne romanschrijvers en dit boek bevestigt die positie opnieuw.

C. T.

1) Uitz. van P. N. van Kampen en Zoon, Amsterdam.